

مرمت و باززنده سازی باغ تاریخی تاج آباد نطنز

تالیف : تورج خسروی جاوید

سرشناسه	:	خسروی جاوید، تورج، ۱۳۵۸-
عنوان و نام پدیدآور	:	مرمت و باززنده سازی باغ تاریخی تاج آباد نطنز/ تألیف تورج خسروی جاوید.
مشخصات نشر	:	تهران : اول و آخر، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	:	۲۳۲ ص.: مصور، جدول.
شابک	:	۴۹۸۰۰۰ ریال ۱-۲۶-۶۵۰۸-۶۲۲-۹۷۸:
وضعیت فهرست نویسی:	:	فیپا
موضوع	:	باغ تاج آباد (نطنز)
موضوع	:	باغ های تاریخی -- ایران -- نطنز -- نگهداری و مرمت
موضوع	:	Historic gardens-- Conservation and restoration -- Iran -- Natanz
موضوع	:	نطنز -- آثار تاریخی -- نگهداری و مرمت
موضوع	:	Natanz (Iran) -- Antiquities -- Conservation and restoration
رده بندی کنگره	:	DSR۲۱۲۳
رده بندی دیویی	:	۹۵۵/۹۳۳۷۰۴۳
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۸۳۳۶۴۳

انتشارات اول و آخر

مرمت و باززنده سازی باغ تاریخی تاج آباد نطنز

مؤلف: تورج خسروی جاوید

طراح جلد: زهره صابوناتی

ناشر : انتشارات اول و آخر

چاپ اول : ۱۳۹۸

شمارگان : ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۴۹۸۰۰ تومان

انتشارات اول و آخر

«عضو انجمن فرهنگی ناشران کتاب دانشگاهی»

© حق چاپ محفوظ است. ISBN ۹۷۸-۶۲۲-۶۵۰۸-۲۶-۱

این اثر، مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است، هرکس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ی ناشر به هر شکل اعم از نشر یا پخش عرضه کند، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

نشانی: تهران، میدان انقلاب، کوچه جنتی (مترو)، بن بست فرسار، پلاک ۳، واحد ۱

تلفن: ۶۶۱۲۷۰۸۳-۶۶۱۲۷۲۶۶

فهرست مطالب

۱۱	فصل اول.....
۱۲	۱-۱ نگاه اجمالی به نطنز.....
۱۴	۲-۱ پیشینه تاریخی نطنز.....
۱۸	۳-۱ اظهارات مورخین و جهانگردان خارجی درباره نطنز.....
۱۹	۴-۱ وجه تسمیه نطنز.....
۱۹	۵-۱ معنی لفظی نام نطنز.....
۲۱	فصل دوم.....
۲۲	مطالعات و شناخت اثر.....
۲۲	۱-۲ بررسی بافت محیط اطراف اثر.....
۲۲	۱-۱-۲ بافت روستای تاج آباد.....
۲۲	۲-۱-۲ روند کوچک شدن روستا.....
۲۲	۳-۱-۲ موقعیت باغ در روستا و اطراف آن.....
۲۵	۴-۱-۲ وضع موجود باغ.....
۲۶	۲-۲ ویژگی های معماری و هنری.....
۲۶	۱-۲-۲ معرفی باغ تاج آباد.....
۲۹	۲-۲-۲ معرفی عناصر و اجزای باغ تاج آباد.....
۵۹	فصل سوم.....
۵۹	ارزیابی ، آسیب نگاری و آسیب شناسی.....
۶۰	۱-۳ ارزیابی ، آسیب نگاری و آسیب شناسی.....
۶۰	۱-۱-۳ ارزش های محیطی.....
۶۰	۲-۱-۳ ارزش های منظری.....
۶۰	۳-۱-۳ ارزش های معماری و هنری.....
۶۰	۴-۱-۳ ارزش های شهرسازی.....
۶۰	۵-۱-۳ ارزش های اقتصادی و اجتماعی.....
۶۰	۶-۱-۳ ارزش های تاریخی.....
۶۱	۷-۱-۳ ارزش های خاطره ای.....
۶۲	۲-۳ آسیب نگاری.....
۶۷	۳-۳ سیر فرآیند مطالعه، حفاظت و درمان بنای تاریخی.....
۷۴	۴-۳ آسیب شناسی.....
۷۶	۱-۴-۳ مراحل فرآیند مطالعات آسیب شناسی.....
۷۹	۵-۳ آسیب های کالبدی و بصری ابنیه و باغ تاج آباد.....
۷۹	۱-۵-۳ آسیب های منظری.....
۷۹	۲-۵-۳ آسیب های کارکردی.....

۸۰	۳-۵-۳ آسیب های معماری
۸۰	۳-۵-۴ آسیب های فضایی
۸۱	۳-۵-۵ آسیب های تزئینات
۸۱	۳-۵-۵-۱ آسیب های تزئینات دیواری درون کوشک ها
۸۲	۳-۵-۶ آسیب های سازه ای
۸۴	۳-۵-۷ آسیب های ساختاری
۸۴	۳-۵-۸ آسیب های فرسایشی
۸۴	۳-۵-۹ آسیب های کالبدی
۸۶	۳-۵-۱۰ مداخلات انجام شده مشهود در ابنیه
۸۷	۳-۵-۱۱ مرمت های انجام شده در ابنیه
۹۰	۳-۶-۶ درمان آسیب های معماری باغ تاج آباد
۹۰	۳-۶-۶-۱ درمان آسیب رطوبت
۹۰	۳-۶-۶-۲ درمان رطوبت نزولی
۹۱	۳-۶-۶-۳ درمان آسیب ترک
۹۱	۳-۶-۶-۴ درمان ترک های عمیق
۹۱	۳-۶-۶-۵ درمان ترک های سطحی
۹۱	۳-۶-۶-۶ درمان ترک های عمیق
۹۲	۳-۶-۶-۷ علت آسیب پی
۹۲	۳-۶-۶-۸ درمان آسیب عناصر معماری
۹۲	۳-۶-۶-۹ درمان آسیب تزئینات وابسته به معماری
۹۳	۳-۶-۶-۱۰ آسیب شناسی جز به جز اجزا و عناصر باغ تاج آباد
۹۳	۳-۷-۷ درمان
۱۰۹	۳-۸-۸ آسیب شناسی و درمان نقاشی های دیواری
۱۱۷	۳-۹-۹ آسیب شناسی مصالح
۱۲۶	۳-۱۰-۱۰ مصالح استفاده شده در ابنیه و اجزای باغ
۱۲۷	فصل چهارم
۱۲۷	بررسی باغ های تاریخی مرمت شده
۱۲۸	۴-۱-۱ نمونه باغ های ایرانی مرمت شده
۱۲۸	۴-۱-۲ باغ شازده ماهان
۱۲۹	۴-۲-۲ باغ چهلستون اصفهان
۱۳۱	۴-۳-۳ باغ فتح آباد کرمان
۱۳۶	۴-۴-۴ باغ خان یزد
۱۳۸	۴-۵-۵ باغ نمیر تفت
۱۴۱	فصل پنجم
۱۴۲	۵-۱-۱ مبانی نظری

۱-۵-۱	توصیه نامه حفاظت از چشم اندازهای طبیعی (پاریس ۱۹۶۲).....	۱۴۲
۱-۵-۲	توصیه نامه حفاظت از میراث فرهنگی و طبیعی (۱۹۷۲).....	۱۴۳
۱-۵-۳	بیانیه مکزیکوسیتی ۱۹۹۹.....	۱۴۵
۱-۵-۴	منشور آتن ۱۹۳۱.....	۱۴۵
۱-۵-۵	منشور ونیز ۱۹۶۴.....	۱۴۶
۱-۵-۶	منشور فلورانس ۱۹۸۲.....	۱۴۷
۵-۲	بخش سوم : تعیین چشم انداز طرح.....	۱۴۹
۵-۲-۱	افهرست مشکلات و اثرات سوی آن.....	۱۴۹
۵-۲-۲	برسی نقاط ضعف ، قوت ، فرصت ها و تهدید ها.....	۱۴۹
۵-۳	بخش چهارم : بیانیه چشم انداز طرح نوسازی باغ تاج آباد نطنز.....	۱۵۰
۵-۳-۱	سیاست ها و خط مشی ها.....	۱۵۰
۵-۳-۲	مقصد ، اهداف و شاخص های موجود بر مبنای چشم انداز.....	۱۵۱
	فصل ششم.....	۱۵۳
۶-۱	طرح حفاظت ، مرمت و ساماندهی.....	۱۵۴
۶-۱-۱	تعیین حریم باغ تاریخی تاج آباد.....	۱۵۴
۶-۱-۱-۱	تعیین حریم اثر.....	۱۵۵
۶-۱-۲	حفاظت.....	۱۵۸
۶-۱-۳	طرح مرمت.....	۱۵۸
۶-۲	ضرورت حفاظت و مرمت باغ تاج آباد.....	۱۶۰
۶-۳	مرمت و باززنده سازی و رویکرد طرح مرمت.....	۱۶۱
۶-۳-۱	برنامه فیزیکی طرح مرمت.....	۱۶۲
۶-۳-۲	مقاوم سازی و نقشه های طرح مرمت.....	۱۶۳
۶-۳-۳	بازسازی.....	۱۸۰
۶-۳-۴	بررسی آلترناتیوهای باغ.....	۱۸۵
۶-۳-۵	گزینه نهایی.....	۱۸۶
۶-۳-۶	طرح باززنده سازی.....	۱۸۶
۶-۳-۷	امبانی باززنده سازی در بناهای تاریخی.....	۱۸۶
۶-۴	باززنده سازی باغ تاج آباد.....	۱۸۹
۶-۴-۱	اهداف طرح باززنده سازی.....	۱۹۰
۶-۴-۲	برنامه فیزیکی طرح باززنده سازی.....	۱۹۱
۶-۴-۳	نقشه های طرح باز زنده سازی.....	۲۰۸
	نتیجه گیری.....	۲۲۹
	منابع و مآخذ.....	۲۳۱

نیاز به حفاظت و مرمت ثروت های معماری از زمان ساخت ابنیه ایجاد می شود و سابقه آن به درازای تاریخ است ولی تاریخچه حفاظت و مرمت به شیوه و تعریف امروزی به سده های اخیر باز می گردد. جرقه این حرکت آئینی در سده ۱۶ میلادی در دوران رنسانس در کشورهای صاحب سبک معماری زده شد کسانی همانند لئوناردو داوینچی ایتالیایی و یوهانس وینکلمان آلمانی از پیشروان این جنبش به شمار می روند و به دو روش مرمت آرتیستیک و مرمت علمی قائل بودند که به تاسی از ایدئولوژی عصر خود بود بیشتر تاکید آنها برای مرمت، مبحث زیباشناختی اثر تاریخی بود. در سده ۱۹م جنبش حفاظت وارد مرحله جدیدی از نوزایی رسید و هنرمندانی نظیر جان راسکین، ویلیام موریس و اوژن ویولو دوک دغدغه حفاظت و صیانت از بناهای تاریخی داشتند. راسکین و موریس دو منتقد هنری انگلستان عصر ویکتوریا نقش مهمی در شکل گیری جنبش های بعدی مرمت و حفاظت ایفا کردند و بحث مورد اصلی آن تفاوت میان مرمت و حفاظت بود این دو منتقد فعال براین عقیده بودند که اثر تاریخی همانند یک سند تاریخی است و هرگونه مداخله در جهت بازسازی و مرمت اثر به مخدوش شدن اثر و از بین رفتن پیام تاریخی آن اثر و اصالت آن می انجامد و آن را جعل تاریخ می دانستند و مرمت را تنها در مواقع نادر جایز می دانستند و پیرو این فعالیت ها ویلیام موریس، اتحادیه National Trusts و SPAN را در ایستادن این انیفسست تاسیس کرد و جنبش آنان نام حفاظت رومانتیک بر خود گرفت. اما در مورد ویولو دوک اوضاع تاری دیگری بود زیرا وی چهره بسیاری از آثار تاریخی با ارزش را مخدوش کرد و تعریف جدیدی از مرمت را ایفا کرد. کارهای مرمتی او می توان به مرمت کلیساهای گوتیک فرانسه اشاره کرد که مخالفان بسیاری چه در آن زمان و چه در حال حاضر دارد و کارهای وی همواره مورد چالش و تردید است و تعریفی که وی از مرمت ارائه می کرد باب میل بسیار از مرمتگران نبوده و نیست. با ورود به سده ۲۰ میلادی و آغاز جنگ های جهانی اول و دوم اوضاع تغییر کرد و بر اثر خسارات های وارده بر اثر جنگ، نیاز به مقیاس مرمت و حفاظت بافت های تاریخی شهرها آسیب دیده عمدتاً جایگزین تک بنا شد و مقیاس از خرد به کلان تغییر مسیر داد که از نمونه های معروف می توان به شهر ورشو لهستان اشاره کرد که در پی ویران شدن این شهر، بافت شهری و تاریخی آن نیز ویران شد و حفاظت وارد مرحله جدیدی از پیدایش شد و در این عصر بیشتر حفاظت گران به ارتباط اثر تاریخی با بافت اطراف آن خود بیشتر تاکید کردند و اثر را جدا از بافت پیرامونی خود نمی دانستند افرادی همانند کامیلیو سیت پیشرو این جنبش بودند و در پی آن مرمت شهری کم کم شکل جدی به خود گرفت و پیشروان این جنبش غالباً متخصصان زیبایی نظیر گوستاو جیوانی، کوارونی و بنه لو بودند. در سال ۱۹۳۰م اولین گردهمایی جهانی مرمتگران در آتن تشکیل شد که کوارونی و لوکوربوزیه از بانیان این گردهمایی بودند و می توان این اجلاس را ساخته و پرداخته اتحاد معماران مدرن یا سیام دانست. در سال ۱۹۴۶م سازمان یونسکو تاسیس شد که گامی مهم در صیانت از آثار تاریخی و فرهنگی بود و مهمترین سازمان بین المللی بود که نقش مهمی در ارتباط دوستانه بین کشورها در تلاطم عواقب خواصمانه ناشی از جنگ ایفا کرد. دهه ۵۰ میلادی اوج فعالیت کشورهای اروپایی در باززنده سازی شهرها و بافت های تاریخی بود از نمونه های موفق بافت های تاریخی شهری مرمت شده می توان به شهرهای چستر، یورک در انگلستان و بافت شهری آمستردام در هلند اشاره کرد. در سال ۱۹۶۴م منشور ونیز در ایتالیا به تصویب حفاظت گران رسید که می توان آن را به جرئت مهمترین منشور مرمتی دانست. که شکل جدیدی به حفاظت و مرمت جهانی داد و بدنبال سازمان های ایکوموس (سازمان غیر دولتی صیانت و حفاظت از میراث معماری) و ایکروم (سازمان غیر دولتی نگهداری از اموال تاریخی و فرهنگی) تاسیس شد و کشورهای بیشماری خواهان ملحق شدن به این سازمان ها بودند تا حفاظت و مرمت آنها شکل جهانی به خود گیرد. بدنبال این حرکت های سازنده و مثبت، سازمان میراث جهانی زیر نظر یونسکو در سال ۱۹۷۲ میلادی تاسیس شد و گامی جدید در راستای صیانت از میراث معماری برداشته شد و تاکنون بیش از ۱۱۰۰ بنای شاخص و محوطه تاریخی ثبت میراث جهانی یونسکو شده اند و ارزش آنها فراتر از مرز کشورها بوده به عنوان ثروت جهانی شناخته می شوند. تاکنون از تصویب

منشور آتن تاکنون بیش از ۳۰ معاهده و منشور بین‌المللی در راستای حفاظت پویاتر و جامع‌تر تشکیل شده که از آن جمله می‌توان به منشور ۱۹۷۵ آمستردام، منشور ۱۹۸۲ فلورانس که در ارتباط با حفظ باغ‌های تاریخی است، منشور بورا، سند نارانا نام برد. از چهره‌های تاثیر گذار مرمت در میانه سده بیستم نیز می‌توان به چزاره براندی منتقد هنری ایتالیایی اشاره کرد که مروج سبکی جدید در مرمت بود و نظریات وی تاکنون مورد بحث و پرسش است و کتاب تئوری مرمت وی مانیفست نظریات وی در مرمت است که بیشتر در حوزه مرمت آثار تاریخی از قبیل نقاشی دیواری و مجسمه سازی است و نظریات فلسفی وی ناشی از درک و شناخت صحیح وی از آثار هنری و تاریخی است. کشور عزیز ما ایران نیز از این قافله عقب نبوده، در سال ۱۳۵۰ معاهده تهران با کمک دانشگاه تهران برگزار شد و در پایان مفادی به تصویب شرکت کنندگان این معاهده درآمد و این معاهده به نام اجلاس تهران شناخته می‌شود. دومین بیانیه در سال ۱۳۸۲ به جهت وقوع زلزله در بزم کرمان تشکیل شد که عمده مطالب آن در مورد حفاظت و تثبیت ارگ تاریخی بزم بود که در اثر زلزله ویران شده بود. کشور ما نیز از نخستین کشورهایی بوده که به عضویت سازمان‌های یونسکو، ایکوموس، ایکروم و میراث جهانی درآمد و از کشورهای فعال در این حوزه می‌باشد. زیگورات چغازنبیل اولین اثر تاریخی از ایران بوده که در سال ۱۹۷۹ میلادی در لیست میراث جهانی قرار گرفته و تاکنون ۲۴ اثر فرهنگی و طبیعی ایران در فهرست آثار جهانی به ثبت رسیده‌اند و آثار تاریخی و طبیعی بسیاری نیز در لیست انتظار قرار دارند تا ثبت جهانی شوند. اخیراً نیز به همت متخصصان برمی‌منش، مرمت شهری و منشور مرمت معماری تدوین شده تا الگویی در جهت حفاظت یکپارچه و پویاتر بناهای تاریخی ایرانی باشد. باغ محوطه ایی محصور، ساخت انسان با بهره‌گیری از گل و گیاه، درخت، آب و بناهای ویژه در کنار وجودیت یکسان می‌شود. طبق منشور فلورانس باغ تاریخی به عنوان یک اثر معماری محسوب می‌شود و تلفیق از منظر و معماری است که تابع آب و هوا و اقلیم مکان قرار گیری باغ است. تاریخچه باغ ایرانی به دوره پیش از اسلام بازمی‌گردد و باغ پاسارگاد کهن‌الگوی آن شناخته می‌شود با ورود اسلام همچنان سنت‌های بکار رفته در باغ پابرجا ماند و نیز پذیرای مفاهیم جدید اسلامی شد و با تلفیق آن دو، باغ ایرانی شکل و مفهومی دوباره یافت که این شکل و صورت همچنان پابرجا است. باغ تاریخی تاج آباد یکی از شاهکارهای معماری دوره صفویه می‌باشد که به دستور شاه عباس بزرگ در سال ۱۰۱۰ هجری قمری احداث شده است و دارای معماری، تزئینات و طرح منحصربه‌فرد دارد که قابل قیاس با دیگر آثار این دوره می‌باشند. نظنز به علت قرابت به اصفهان که در دوره صفویه پایتخت کشور بود و وجود اقلیم و آب و هوای مناسب و مساعد مورد عنایت پادشاهان صفویه بوده و مستحدمات مناسب از این عصر در نظنز باقی برجای مانده است و باغ تاریخی تاج آباد نظنز یکی از این مستحدمات می‌باشد که در حومه شهر نظنز واقع شده در گونه بندی باغ‌های ایرانی این باغ در زمره باغ‌های کوشک - تخت قرار می‌گیرد. در بازخوانی کوشک‌ها و دیگر ابنیه باغ این نتیجه حاصل می‌شود که طرح، مصالح، مفهوم و عناصر باغ توانا هستند و با گذشت زمان و علارغم بی‌مهری‌های صورت گرفته اثر مخدوش نشده و شاکله اصلی خود را همچنان حفظ کرده است.

هدف کتاب پیش رو مستندنگاری، مرمت و باززنده سازی یکی از باغ‌های با ارزش دوره صفوی است. روش تحقیق به صورت برداشت میدانی و مطالعات کتابخانه‌ای می‌باشد. تئوری و مبانی نظری کتاب بر دو اصل اساسی مرمت یعنی برگشت پذیری و حداقل مداخله استوار است. حفظ ساختار و هویت تاریخی باغ و بناهای آن و خواناسازی قسمت‌های مختلف باغ نیز براساس مستندات تاریخی، دیدگاه اصلی طراحی و نگارش کتاب از سوی نگارنده است. مبنا و پایه مرمت و باززنده سازی باغ وضع موجود باغ است. معیار مرمت باغ و بناهای آن نیز منشورهای جهانی می‌باشد تا بدین سان با استانداردهای جهانی منطبق و هم‌راستا باشد.

باغ تاج آباد نظنز در تیرماه ۱۳۹۵ و به شماره ۳۱۵۲۹ در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است. تهیه پرونده و نگارش گزارش ثبتی، مستند نگاری، برداشت و ترسیم نقشه‌ها و ارائه پرونده ثبتی به سازمان میراث فرهنگی و دفاع از پرونده ثبتی در جلسه ثبت باغ تاج آباد در سازمان میراث فرهنگی کشور، شخصاً توسط نگارنده کتاب صورت گرفته است.

کتاب پیش رو دارای شش فصل است که هر کدام از آن ها دارای بخش هایی است که در ذیل به آنها اشاره می شود.

در فصل اول به صورت اجمالی به معرفی شهرستان نطنز و تاریخچه آن پرداخته شده است.

فصل دوم به مطالعه و شناخت اثر اختصاص یافته است.

در فصل سوم آسیب شناسی اثر در بخش نخست به ارزیابی بنا همانند آسیب های ارزشی ، معماری ، اجتماعی و ... را بررسی نموده ایم.

در بخش دوم به آسیب نگاری و در بخش سوم به آسیب شناسی جزء به جزء رسیده ایم.

در فصل چهارم به مبانی نظری پرداخته ایم.

در بخش اول فصل چهارم به بررسی مبانی نظری حفاظت از باغ در بخش دوم به تعیین چشم انداز طرح و ریشه ها و مشکلاتی که در فرسودگی بنا نقش داشته اند را بررسی کرده ایم.

در بخش سوم این بخش به بیانیه چشم انداز طرح مرمت و باززنده سازی و به نتیجه گیری جهت باززنده سازی رسیده ایم و سیاست ها و سطوحی را بررسی کرده ایم.

بخش چهارم مقاصد و اهداف را بررسی کرده ایم و در نیل به این اهداف (کوتاه مدت ، میان مدت و بلند مدت) را در ادامه طرح خواهیم داشت.

در فصل پنجم به صورت موردی چند باغ تاریخی مرمت شده را بررسی نموده ایم.

در فصل ششم در طرح مرمت و باز زنده سازی به دو تقسیم بندی رسیده ایم . در بخش اول به طرح مرمت و ساماندهی ، تعیین حریم اثر ، حفاظت ، استحکام بخشی و بهسازی الکترونیکیها پرداخته ایم.

در بخش دوم طرح باززنده سازی که به طور مختصر به مبانی احیاء و در ادامه به طرح باززنده سازی و با تهیه برنامه فیزیکی طرح ، نقشه های باززنده سازی را ارائه کرده ایم.

تورج خسروی جاوید

پائیز ۱۳۹۷